

Botos Katalin – Botos József – Béres Dániel – Csernák József – Németh Erzsébet

Pénzügyi kultúra és kockázatvállalás a közép-alföldi háztartásokban

ÖSSZEFOGLALÁS: A pénzügyi szektort utóbbi 30 évben jellemző intenzív innovációs tevékenység egyre szélesebb körű és összetettebb pénzügyi ismereteket követel meg a háztartásoktól. Tanulmányunk fő célja ezért az volt, hogy a pénzügyi kultúra szerves részét képező kockázatkezelési tevékenységet – a lakiteleki Kossuth Kollégium által lebonyolított, közép-alföldi háztartásokra fókuszáló kérdőíves felmérésen alapulva – értékelje. Megállapítottuk, hogy a vizsgált háztartások konzervatívak pénzügyeik tekintetében és igyekeznek a kockázataikat minél jobban minimalizálni, ami üdvözlendő. Sajnálatos módon azonban pénzügyi ismereteik nem elegendők ahhoz, hogy körültekintő döntéseket tudjanak hozni. A hiányos tudáson alapuló, megfelelően gondolt kockázatkezelési stratégia valójában csak kockázattípusok közötti olyan helyettesítés, amelynek igazi jelentőségét nem megfelelő pénzügyi tudás hiányában a háztartások nem tudják reálisan megítélni.

KULCSSZAVAK: pénzügyi kultúra, kockázat, kockázatkezelés, Közép-Alföld

JEL-kód: D12, D14, D69, D82, G02, G20, H31, Z13

A pénzügyi kultúra iránti igény az utóbbi 30 évben fokozatosan nőtt, de igazi jelentőségére a 2008-ban kibontakozott világméretű pénzügyi válság hívta fel a figyelmet. A Világbank által koordinált négy nemzetközi intézmény (IBRD, OECD, DFID, CGAP) szakértőiből álló kutatócsoport 2009-ben kiadott tanulmánya szerint az egyes pénzügyi termékek

komplexitása olyan mértékeket ölt, hogy az azokban rejlő kockázatokat már a pénzügyekkel napi szinten foglalkozó szakemberek sem tudják pontosan felbecsülni. Természetesen a lakosságot érintő pénzügyekben nem ilyen rossz a helyzet, azonban a pénzügyi vállalkozások lakossági üzletágát sem kerülte el a termékinnováció.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A szerzők ezúton fejezik ki köszönetüket mindazoknak, akik munkájukkal és támogatásukkal hozzájárultak annak a tudásbázisnak a létrehozásához, amely jelen tanulmány alapjául is szolgált.

Mindenekelőtt köszönettel tartozunk a *Lezsák Sándor* által alapított lakiteleki Népfőiskola Kossuth Kollégiumának, hogy a lakosság pénzügyi-gazdasági helyzetének és ismereteinek felméréséhez a szükséges erőforrásokat a kutatásban operatíván közreműködők számára biztosította és az összeállított adatbázist rendelkezésünkre bocsátotta.

Köszönet illeti továbbá *Bódi Ferencet, Fekete Attilát, Leveleki Magdolnát, Loska Gábort, Oláh Jánost*, illetve *Szabó Istvánt*, hogy értékes támogató munkájukkal a Kossuth Kollégium jelentéséhez és az azt megalapozó tudásbázis elkészüléséhez hozzájárultak.

Végül, de nem utolsó sorban köszönjük a felmérés operatív szakaszában oroszlánrészt vállaló mintegy 200 diáknak és az őket irányító tanároknak, hogy elszánt és kitaró munkájuk eredményeként olyan adatbázist sikerült összeállítani, amely alkalmas megalapozott gazdasági-társadalmi következtetések levonására is.

A lakosság egyre többféle pénzügyi termékkel találja szemben magát. Ez akkor jelent igazán nagy veszélyt mind az egyénre, mind pedig az egész gazdaságra nézve, ha korábban megszerzett pénzügyi ismereteket nem fejlesztették – így rés keletkezik az emberek pénzügyi tudása és a kínált pénzügyi termékek biztonságos igénybeviteléhez szükséges tudásszint között. *Habschik et al.* (2007), illetve *Marcolin et al.* (2006) a megfogalmazottakat kiegészítik azal is, hogy a pénzügyi döntéseikben egyre inkább magára hagyott egyéneknek növekvő öngondoskodási igényvel (kényszerrel) kell megbírkóznuk.

Olyan felelős pénzügyi döntést, amely a megfelelő outputtal bír a döntéshozó számára, kielégítő pénzügyi ismeretek hiányában nem lehet meghozni (Hung et al, 2009; EBRI, 2007). A pénzügyi ismeret önmagában azonban nem elegendő, hiszen a GFK és Magyar Nemzeti Bank (MNB) 2010-es közös felméréséből az is kiderül többek között, hogy a pénzügyi termék ismertsége nem jelenti automatikusan annak igénybevitelét. Ebből, valamint a pénzügyi kultúra definícióját kereső tanulmányok megállapításaiból¹ kifolyólag a pénzügyi kultúra fogalmát nem szűkíthetjük le önkényesen csupán a pénzügyi ismeretek meglétére. Az MNB pénzügyi kultúra központja is ezt az álláspontot képviselte, amikor 2008-ban megalkotta saját definícióját, amely a következőképpen hangzik:

„A pénzügyi ismeretek és képességek olyan szintje, amelynek segítségével az egyének képesek a tudatos és körültekintő döntéseikhez szükséges alapvető pénzügyi információkat azonosítani, majd azok megszerzése után azokat értelmezni, és ez alapján döntést hozni, felmérve döntésük lehetséges jövőbeni pénzügyi, illetve egyéb következményeit.”

Tanulmányunk fő célja, hogy a közép-alföldi háztartások (köztük a tanyasi háztartások)

¹Levelezési e-cím: botos.katalin@jak.ppke.hu

pénzügyi kultúráját kockázatvállalási szempontból értékelje a pénzügyi kultúrát alapvetően jellemző indikátorok segítségével.

A tanulmány első felében (anyag és módszer) bemutatjuk a kutatás helyszínét, az adatbázis alapját képező minta jellemzőit, a kutatás során vizsgált pénzügyikultúra-mutatókat, illetve rávilágítunk azokra a faktorokra, amelyek befolyással bírnak a kapott eredmények érvényességére. A tanulmány következő része részleteibe menően, témakörönként tartalmazza az adatbázis feldolgozása során elért eredményeket. A tanulmányt a következtetések és az összefoglaló zárja.

ANYAG ÉS MÓDSZER

A lakosság pénzügyi-gazdasági ismereteinek és helyzetének felmérésére 2011-ben a lakitelki Kossuth Kollégium kérdőívet állított össze, amelyet két részletben, 2011 tavaszán és őszén kérdeztek le a kutatás lebonyolításába bevont felsőoktatásban tanuló hallgatók.

Az első körben 1131 főt, míg a másodikban 1773 főt kérdeztek meg (a teljes minta 2905 főt tesz ki). A második felmérés során a kérdőív (az első kör kérdésein túl) további kérdésekkel egészült ki – az új kérdések interpretálásánál figyelembe vettük a kisebb mintaelemszámot.

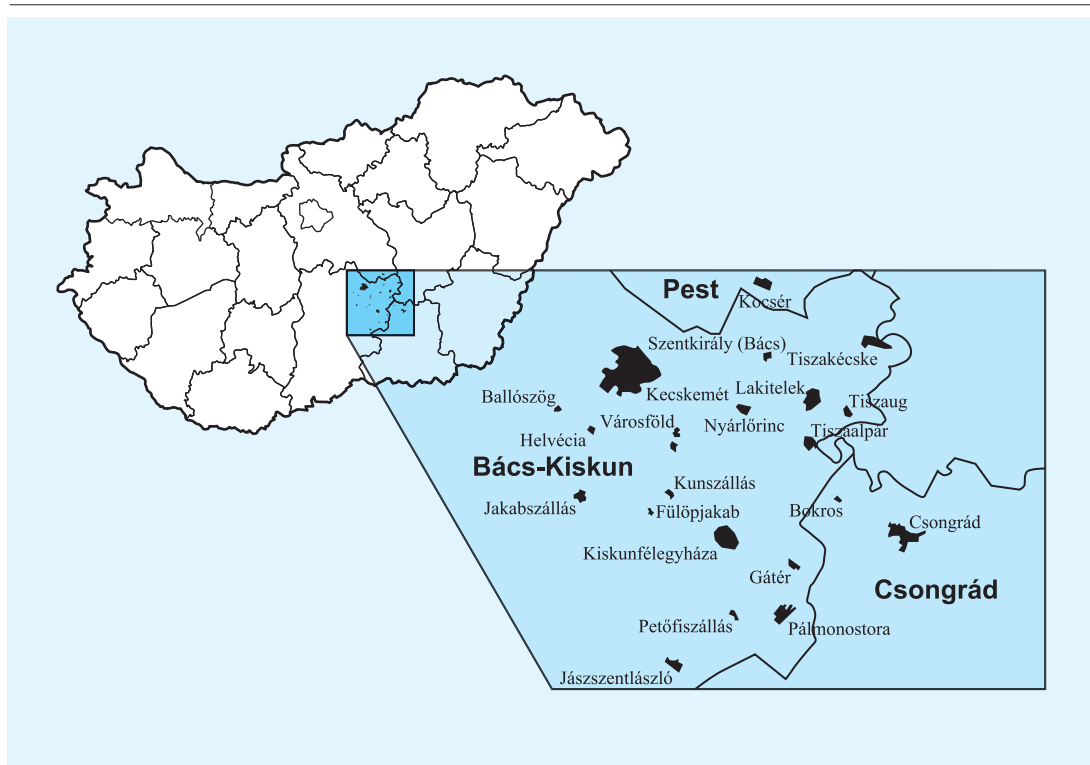
A felmérést 21 településen és a hozzájuk kapcsolódó tanyavilág lakosságán végezték el (lásd 1. ábra).

Ahogy az 1. ábra is mutatja, a felmérésbe bevont települések között a községektől egészen a megyei jogú városig minden településtípus szerepel – a minta és a teljes népesség településtípusonkénti megoszlását a 2. ábra szemlélteti.

Annak ellenére, hogy településtípusonként a minta reprezentatívnak tekinthető, a minta korösszetételéből adódó torzításokra az eredmények interpretálása során odafigyeltünk (lásd 3. ábra).

1. ábra

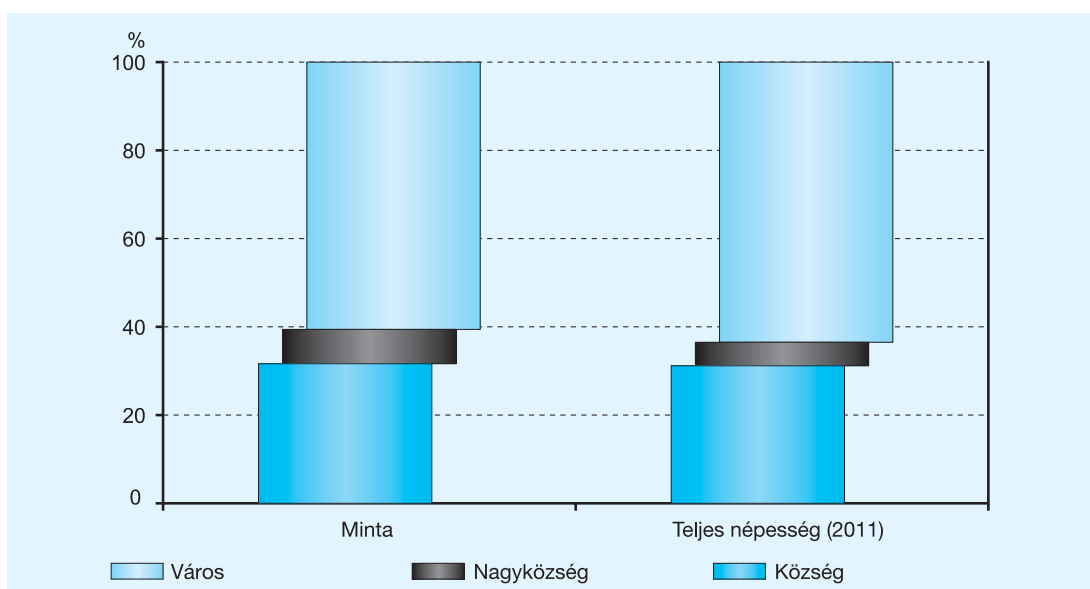
A KÉRDŐÍVES FELMÉRÉS ÉRINTETT TELEPÜLÉSEI

Forrás: saját szerkesztés

2. ábra

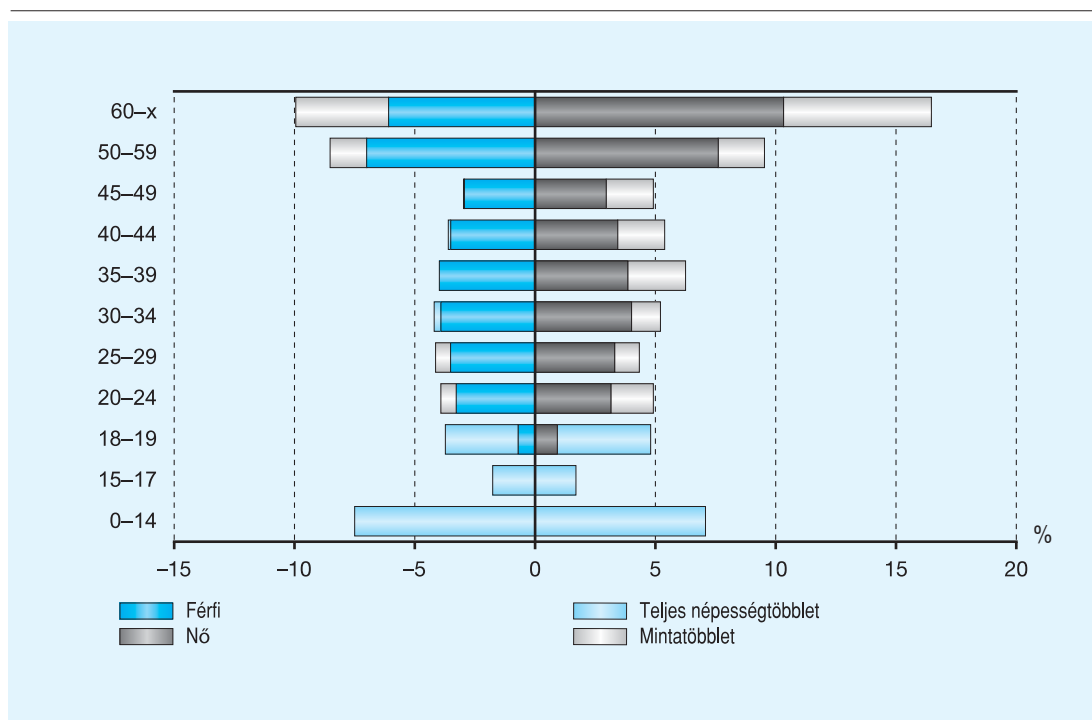
A MINTA TELEPÜLÉSTÍPUSONKÉNTI MEGOSZLÁSA

Megjegyzés: a mintában a megyei jogú város felülreprezentált a sima várossal szemben

Forrás: saját szerkesztés

A MINTA KORÖSSZETÉLE

Forrás: saját szerkesztés az adatfelvétel és KSH-adatok alapján

Az első felmérés során a megkérdezetteknek 71 kérdésre kellett választ adniuk, míg a második alkalommal ez további 18 kérdéssel egészült ki. Jelen tanulmány a pénzügyi kultúrát helyezi középpontjába, így az elemzés során csak a kapcsolódó kérdések-kérdéskörök eredményeinek részletezésére térünk ki.

A felmérés kérdéseinek csaknem fele a különböző szociodemográfiai ismérvekre fókuszált, mint például a foglalkozás, a háztartásban együtt élők száma és a jövedelem. Nagyon fontos, hogy a tanulmány vizsgálati alapegysége a háztartás, nem pedig az egyén.

Ami az adatok feldolgozását illeti, a leíró statisztika módszerein túl keresztábra-elemzést alkalmaztunk.

Végül kiegészítendő a kérdőíves felmérésen alapuló adatbázist, adatforrásként a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) online adatlekérdező rendszerét is igénybe vettük.

A PÉNZÜGYI KULTÚRA ISMÉRVEI

A különböző pénzügyi kultúrával foglalkozó hazai és nemzetközi kutatások számos ismérvet sorakoztatnak fel, amely mentén az egyének pénzügyi kultúráját igyekeznek megítélni. Jelen esetben azonban a vizsgálat alapegysége nem az egyén, hanem a háztartás, így pénzügyi kultúrát minősítő ismérvek köre némiképp leszűkül.

1 Függetlenül attól, hogy célzottan pénzügyikultúra-kutatásról van szó [mint például *Beal et al.* (2003) ausztrál diákok pénzügyi műveltségének megállapítására vonatkozó felmérésében], vagy csupán határterületi kutatásról [mint például *Cleek* (1985) vagy *Yeung* (1998) kutatásai, amelyben a mentális betegségeket hozták kapcsolatba a pénzügyekkel], a jövedelem kiemelkedő jelentőséggel bír – így annak elemzése a mi kutatásunk elsődleges fókusz-

pontja is egyben. Segítségével határozzuk meg azt, hogy a sokaság jellemezhető-e a megtakarítások, illetve a hitelfelvétel révén.

2 A magyarországi pénzügyikultúra-kutatások közül számos (lásd például Székely, 2010; illetve MNB, 2010) jelentős hangsúlyt fektet a lakosság pénzforgalmára – pontosabban a pénzforgalom lebonyolítására használt pénzügyi eszközökre –, így ezt választottuk a kutatás második fókuszpontjának.

3 A háztartások jövedelmük fel nem használt részét megtakarítják, azaz fogyasztásukat egy későbbi időpontra halasztják. Kutatásunk harmadik fő területén ezért arra keressük a választ, hogy a háztartások milyen hatékonyan képesek menedzselni megtakarításaikat, azaz milyen megtakarítási formákat választanak (hozam és kockázat összefüggésének vizsgálata).

4 A negyedik és egyben utolsó vizsgálati szempontunk az előrehozott fogyasztás, vagyis az idegenforrás-szükséglet vizsgálata. Ebben az esetben a hitelfelvétel kockázatainak kezelését vizsgáltuk.

Véleményünk szerint az előzőekben felsorolt ismérvek, bár alapvetőek, rendkívül jó elemzési szempontokat kínálnak, amelyek segítségével a háztartások kockázatvállalására vonatkozóan értékes információk nyerhetők.

AZ EREDMÉNYEK ÉRVÉNYESSÉGE

A kérdőív lekérdezése anonim módon történt, két körben azonos településeket érintve, ezért nem zárható ki az, hogy egy háztartás többször is szerepel az adatbázisban – ezt a hiányosságot utólag, az adatbázis tisztítása során sem sikerült kiszűrni, mivel abban nem találtunk azonos rekordokat. Negatívumként említhető továbbá, hogy a két kérdőív nem volt teljesen azonos, így a pluszkérdések, illetve az azokra adható válaszok befolyásolhatták a válaszadókat.

Az előzőeken túl a minta nemek és korösszetétel szerint vizsgált reprezentativitása nem

kielégítő, ezért az interpretáció során ügyelni kell a korfa által felfedett alul-, illetve felülreprezentált csoportok megfelelő súlyozására – a 20 éven aluli korosztály pénzügyi kultúrájának megítélése nem lehetséges az adatbázis alapján.

A kérdőív-lekérdezés sajátosságából adódóan további probléma forrása lehet, hogy az attitűdhez kapcsolható kérdéseknél nem a háztartás véleménye, hanem az egyéné jelenik meg.

Végül az eredményeket az is befolyásolhatja, hogy az érzékenyebb témáknál a válaszadási hajlandóság nem 100 százalékos.

E kritikai észrevételeket szem előtt tartva, a sokaság alkalmas arra, hogy általános tendenciákat lehessen megfigyelni a pénzügyi kultúra tekintetében, illetve arra is, hogy megállapításai a további pénzügyi kultúrával foglalkozó kutatások számára kiindulópontként szolgáljon.

EREDMÉNYEK

A megfelelő mértékű jövedelem az egyik fő meghatározó eleme a pénzügyi kultúra megítésének, ezért az eredmények ismertetését is a jövedelem témakörének taglalásával kezdjük.

A jövedelem

A jövedelem számos más tényező eredőjének a függvénye. Befolyással van rá többek között az adott személy neme, iskolai végzettsége, kora, foglalkozása, illetve még az is, hogy milyen típusú településen él. Jelen esetben azonban nem arra voltunk kíváncsiak, hogy ezek a változók milyen hatással vannak egymásra, illetve az egyén jövedelmének mértékére [ezekre számos más kutatás megfelelő választ ad – lásd például RMR (2003)], hanem arra, hogy az egyes háztartások egészét tekintve mekkora mértékű jövedelem keletkezik – vizsgálatunk alapegysége a háztartás, nem pedig az egyén.

Az adatfelvétel során kiemelt figyelmet for-

dítottak arra, hogy egy háztartásból csak egy főt kérdezzenek meg, az adatbázis alapján egy háztartásban átlagosan 2,85 fő él (lásd 4. ábra). Kerülő (2009) kutatása 2,6 főre teszi a magyarországi háztartások átlagos méretét, így a kapott értéket elfogadhatónak tekintjük.

A megkérdezettek által bevallott összes havi nettó jövedelem alapján vizsgálva a sokaságot azt kapjuk, hogy a háztartások átlagjövedelme eltérő, átlagosan 177 ezer forint. Az 5. ábra ezt grafikusán is jelzi.

Tekintve, hogy a KSH adatai alapján az egy főre jutó átlagos nettó jövedelem 2010-ben 78,3 ezer forint volt, illetve, hogy az 5. ábrán a háztartások nagy részének az egy főre jutó jövedelme nem éri el ezt a szintet, kijelenthetjük, hogy a vizsgált térségben élő emberek magyarországi viszonylatban átlagon aluli jövedelem-szinttel rendelkeznek. Mielőtt azonban bármi-féle következtetést levonhatnánk a pénzügyi

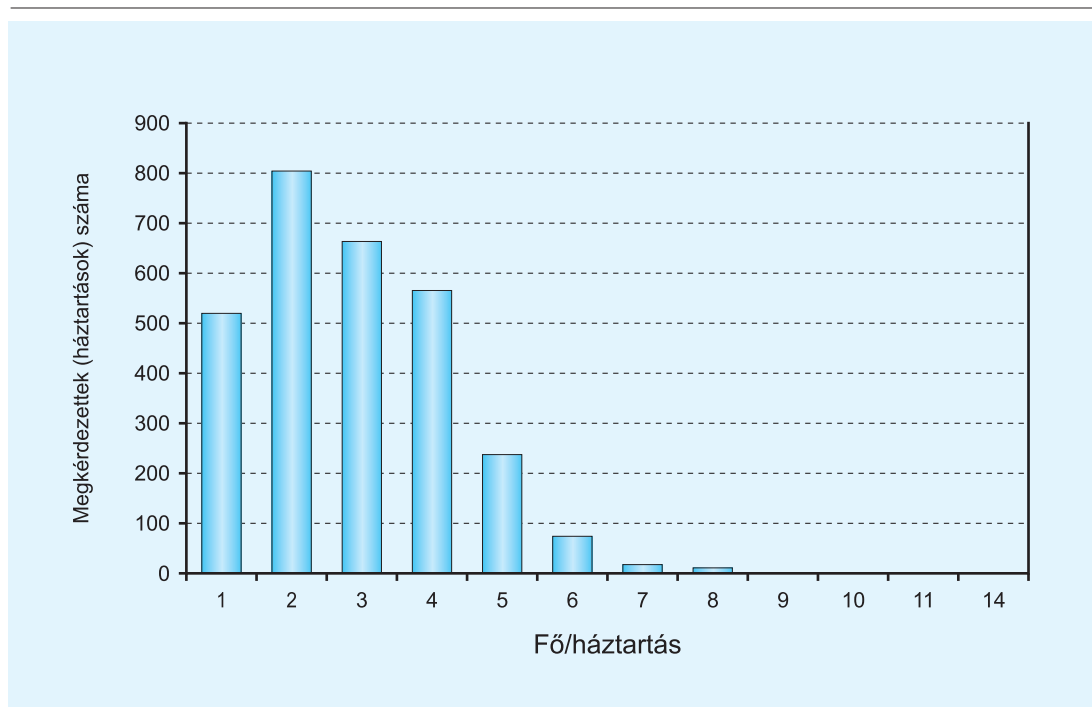
kultúra tekintetében, érdemes a jövedelmek forrását részletesebben is megvizsgálni.

Az 1. táblázat jól mutatja, hogy a térségben élő háztartások fő jövedelemforrása a bér és a fizetés, amelyet a nyugdíj és a vállalkozásból származó jövedelem követ. Ha az adott jövedelemtípushoz tartozó átlagjövedelmeket vizsgáljuk, akkor azt kapjuk, hogy az előzőekben kiszámolt 177 ezer forintos háztartásonkénti átlagjövedelem a nyugdíjasok jelentős aránya miatt marad el az országos átlagtól (nem szabad elfelejteni, hogy ahogyan a népességben, a mintában is jelentős mértékű – ráadásul felül-reprezentált – a 60 éven felüliek aránya).

Fontosnak tartjuk megemlíteni továbbá, hogy a háztartások egyéb – nem pénzértékben kifejezett – jövedelemmel is rendelkeznek. Ilyen például az, ha egy háztartás saját fogyasztásra (is) mezőgazdasági termékeket termel (kiskert, háziállatok). A megkérdezettek 45,5

4. ábra

A HÁZTARTÁSOKBAN ÉLŐ SZEMÉLYEK SZÁMA

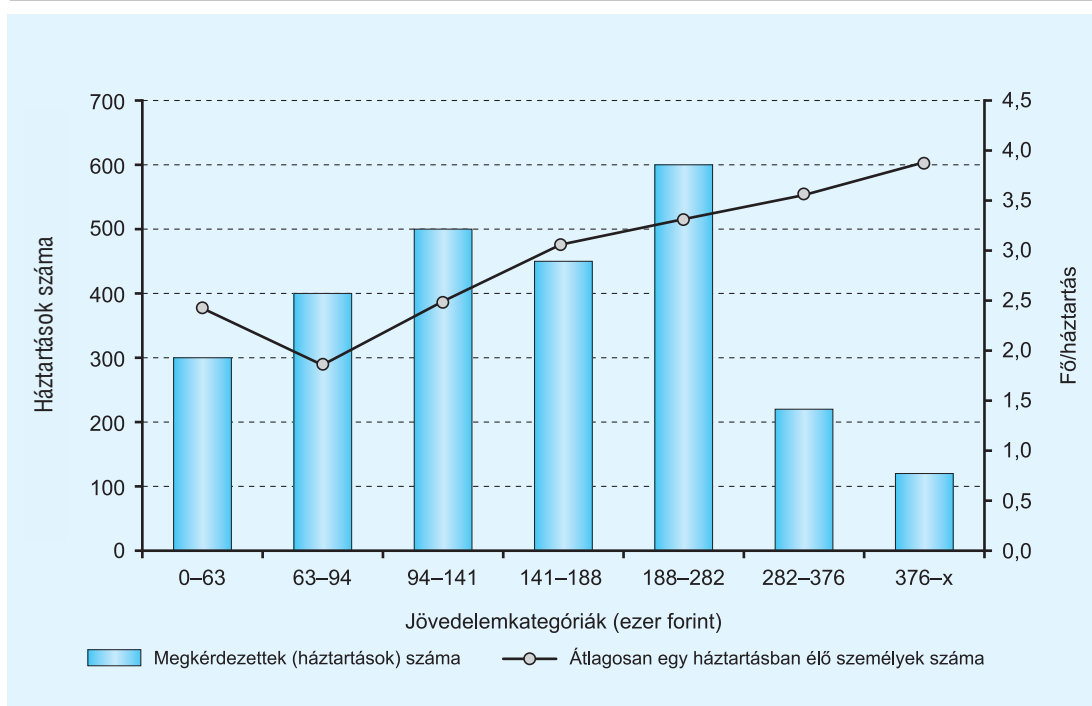

Megjegyzés: n=2888

Forrás: saját szerkesztés

5. ábra

JÖVEDELEM ÉS A HÁZTARTÁSOKBAN ÉLŐK SZÁMA

Megjegyzés: n=2634
 Forrás: saját szerkesztés

1. táblázat

A JÖVEDELEM FORRÁSA ÉS A JÖVEDELEMTÍPUSHOZ TARTOZÓ ÁTLAGJÖVEDELEM

A jövedelem forrása	Gyakoriság (db)	Adott jövedelemtípushoz tartozó átlagjövedelem (eFt)
Bér, fizetés	1481	201
Nyugdíj	708	121
Vállalkozás	156	245
Munkanélküli- és más szociális segélyek	83	92
Gazdálkodás, őstermelő	55	184
Társadalombiztosításból származó jövedelmek (például GYES, GYED)	28	90
Egyéb	19	164

Forrás: saját szerkesztés

százaléka nyilatkozott úgy, hogy rendelkezik háztáji gazdasággal – tekintve, hogy a megkérdezettek több mint 61 százaléka lakik városban, ez azt jelenti, hogy a városi lakosság egy részénél is jelentkezik ilyen típusú – nem mért – jövedelem.²

Említést kell tenni arról is, hogy jövedelem tekintetében az egyes településtípusok között is van eltérés (Spence et al., 2009), ahogyan ezt a 2. táblázat is jól mutatja.

Spence et al. (2009) szerint minél nagyobb egy város, annál nagyobb az egyének (és így

HÁZTARTÁSOK ÁTLAGOS HAVI NETTÓ JÖVEDELME

Településtípus	Megkérdezettek száma (db)	Háztartás átlagos havi nettó jövedelme (eFt)
Megyei jogú város	859	204
Város	668	164
Nagyközség	190	174
Község	791	157

Forrás: saját szerkesztés

közvetve a háztartások) jövedelme, azonban az árszínvonal is ennek megfelelően magasabb. Jelen esetben érdekesség, hogy a városi háztartások átlagos havi nettó jövedelme alatta marad a nagyközségekének (a kettő közötti eltérést nem a háztáji gazdasággal rendelkező háztartások magyarázzák).

A kutatás kitért a településekhez tartozó tanyavilág felmérésére is. Azt találtuk, hogy a pénzbeli jövedelem 25–30 százalékkal marad el a településen élőkétől, ellenben közel 85 százaléuk rendelkezik háztáji gazdasággal.³ Mivel a tanyán élők átlagos száma nem tér el a vizsgált sokaságétól, a tanyasi háztartások nettó jövedelme egy főre vetítve még inkább elmarad az országos átlagtól. Nem meglepő, hogy a tanyasiak legfőbb jövedelemforrása a nyugdíj (43 százalék), amelyet a bér követ (33 százalék). A tanyasi háztartások 67,5 százaléka 141 ezer forintnál kevesebb jövedelemből gazdálkodik.

A kérdőív választ keresett arra is, hogy a megkérdezettek saját megítélésük szerint vajon szegénynek vagy gazdagnak számítanak. Az eredményt a 6. ábra mutatja.

Jól látható, hogy a megkérdezettek jelentős hányada inkább szegénynek vallja magát, azonban nagyon szegénynek csupán 5 százalékuk. Fontosnak tartjuk továbbá kiemelni, hogy a vagyoni helyzet megítélésekor nem találtunk összefüggést a jövedelem forrásával (például nyugdíjas ugyanúgy szerepel a nagyon szegények és a nagyon gazdagok között is – a vállalkozóknál is hasonló a helyzet).

A tanyasi háztartásoknál magasabb a szegénység mértéke.

Végül, de nem utolsó sorban, a jövedelem (szegénység) mértékét a megkérdezettek konkrét élethelyzetén keresztül is próbáltuk megközelíteni – az ugyanis, hogy mire költenék a fizetésnövekményüket, ha kétszer annyit kapnának, jól jellemzi a felmért háztartások valószínű anyagi körülményeit (lásd 7. ábra).

A 7. ábra jól mutatja, hogy adósságok törlesztésére, illetve folyó kiadásokra a vizsgált háztartások mindössze 13 százaléka költené a többletjövedelmet, ami azt jelzi, hogy a jelenlegi jövedelemszintből a többség képes kigazdálkodni a megélhetést – az ellenőrző kérdés, miszerint jelenlegi jövedelméből mennyire lehet kijönni, a válaszadók 15 százaléka mondta, hogy egyáltalán nem lehet kijönni, így ezt a megállapítást megerősítettnek tekintjük.

A pluszjövedelemből a megkérdezettek 40 százaléka az életszínvonalát növelné – ebben a kontextusban a gyerekre fordított összeg a humán erőforrásba történő befektetést jelöli.

A megkérdezettek 32 százaléka takarítana meg belőle, illetve költené egyéb célokra a pluszjövedelmet. Ezen megtakarítások, illetve egyéb célok nagy arányban a következők:

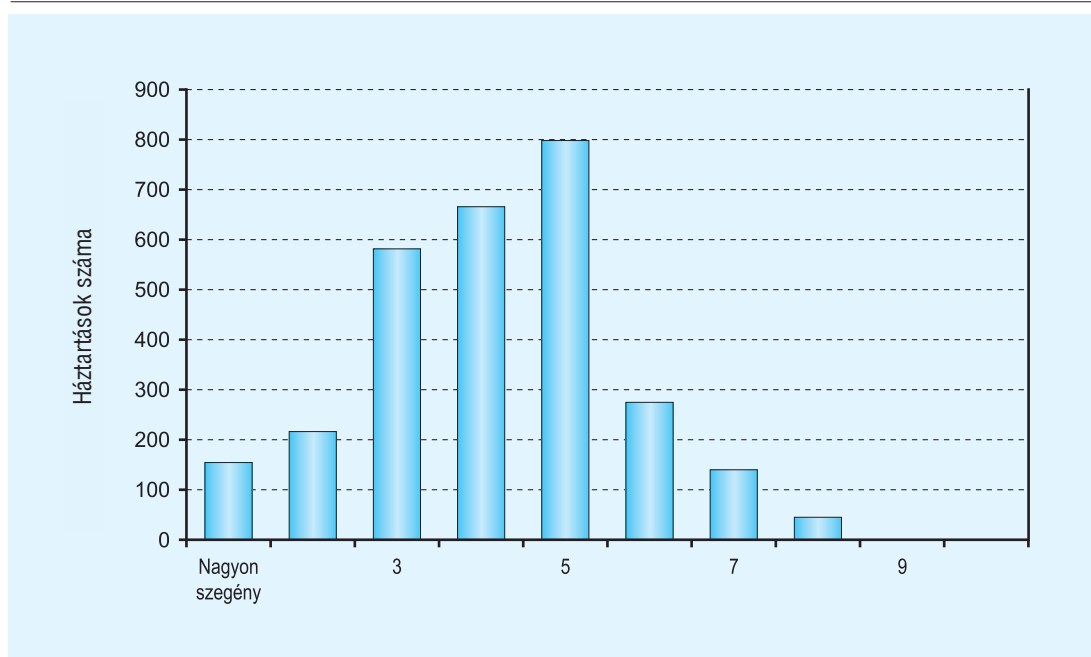
- ① lakás- és házcélok,
- ② gyerekek/unokák,
- ③ öregkor/nyugdíj és végül
- ④ temetés.

Jól látható, hogy a célok nem válnak el szignifikánsan az előzőleg említett 40 százaléktól.

6. ábra

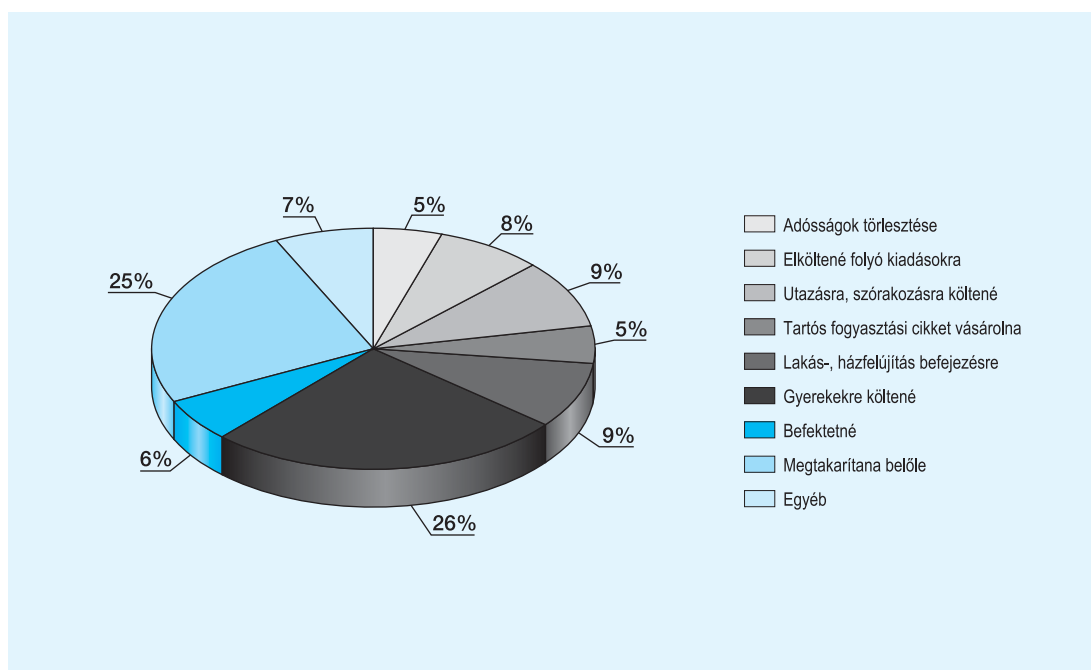
A HÁZTARTÁS VAGYONI HELYZETÉNEK MEGÍTÉLÉSE A MEGKÉRDEZETTEKNÉL

Forrás: saját szerkesztés

7. ábra

HA KÉTSZER ANNYI JÖVEDELME LENNE, AZT MIRE KÖLTENÉ?

Forrás: saját szerkesztés

A kettő összesen 72 százalékot tesz ki, azaz a megkérdezettek jelentős hányada képes lenne a megtakarításra.

A tanyákon élőknél a megkétszerezett jövedelem első sorban megtakarítási célokat szolgálna (nagyobb mértékben, mint a településen élőknél) – a folyó kiadások, illetve a tartós fogyasztási cikkek vásárlása kevésbé jelenik meg körükben.

Az előzőekben elhangzottakkal szemben a jelenlegi jövedelemszint alapján a megkérdezettek mindössze 20,5 százaléka nyilatkozott úgy, hogy jövedelméből képes megtakarítani.

A megfogalmazottak alapján kijelenthetjük, hogy a vizsgált térségben élő emberek országos átlagnál alacsonyabb (mért) jövedelemszintje ellenére – ami maga után vonná a következtetést, hogy a pénzügyi kultúra is alacsony szintű, hiszen a mérésére használt indikátorok első sorban a jövedelem mértékétől függnnek – részben a térségben jelentkező alacsonyabb árszín-

vonat, részben pedig a nem pénzbeli jövedelmeknek köszönhetően a sokaság alkalmas arra, hogy a pénzügyi kultúrára vonatkozóan következtetéseket lehessen levonni.

A háztartások pénzforgalma

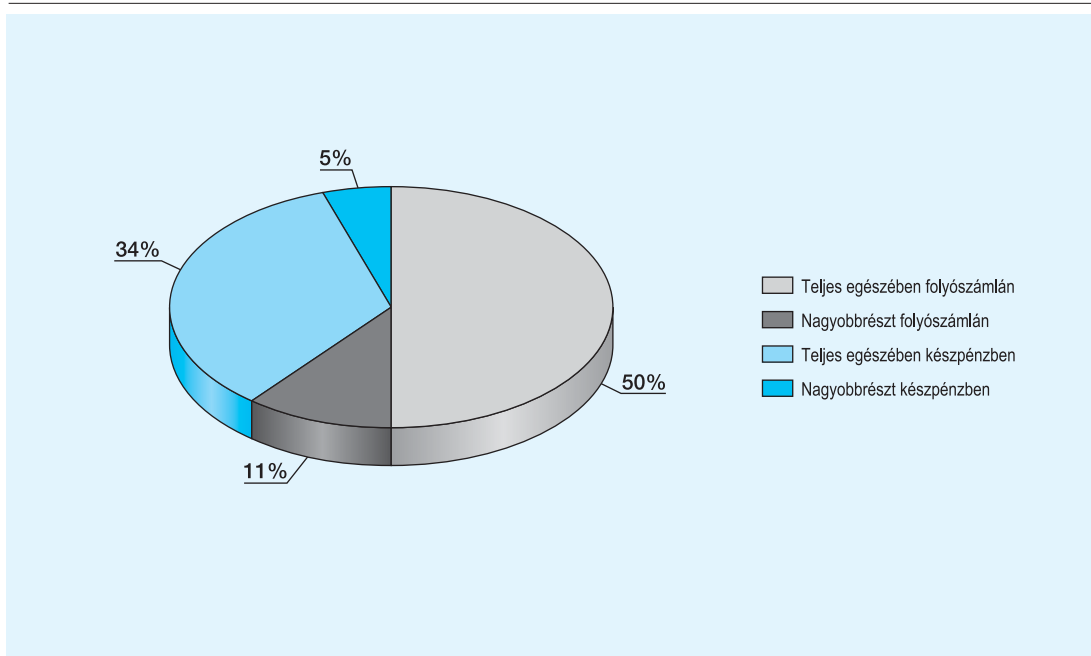
A pénzügyi kultúra szempontjából a pénzforgalom módjával azt vizsgáljuk, hogy a háztartások mennyire képesek, illetve hajlandók elrugaszkodni a készpénz használatától és a gazdaság szempontjából is hatékonyabb pénzkímélő megoldásokat alkalmazni (például bankkártyával történő vásárlás).

Első és egyik legalapvetőbb szempont az, hogy adott háztartás miképpen jut jövedelméhez (lásd 8. ábra).

Az, hogy a válaszadók közel 39 százaléka még mindig ragaszkodik a készpénzhez, több tényező együttes hatásának értékelhető. Egy-

8. ábra

MILYEN MÓDON KAPJÁK A HÁZTARTÁSOK JÖVEDELMÜKET?

Megjegyzés: n=2772

Forrás: saját szerkesztés

résről – bár statisztikailag nem szignifikáns – azok közül, akik teljes egészében készpénzben kapják a fizetésüket, többen vannak azok, akik szerint a bankba tett pénz teljes egészében elveszhet, azaz tudásbeli hiányosságaikra alapozva hibás kockázatkerülő magatartást végeznek. Másrészről pedig a készpénzhasználat közvetve utal arra is, hogy a felmérésben részt vett lakosság nem feltétlenül az úgynevezett „fehér gazdaságon” keresztül jut jövedelméhez, illetve annak egy részéhez (a gazdaság készpénzigényét ugyanis közvetve a feketegazdaság mérete is meghatározza (Odorán et al., 2008)). Utóbbira szintén tekinthetünk úgy, mint kockázat minimalizáló magatartásformára.

A tanyákon élők körében a készpénz szerepe hangsúlyosabban jelenik meg – több mint 50 százalékuk teljes egészében készpénzben kapja jövedelmét.

A készpénz preferálása a folyószámlára történő átutalással szemben nem jelenti azt, hogy adott személyek nem rendelkeznek alapvető pénzügyi termékekkel. Ezt mi sem példázza jobban, hogy a vizsgált sokaság 78,3 százaléka rendelkezett bankszámlával.⁴ A képet némileg árnyalja, hogy a bankkártyája csupán 61,9 százaléknak, hitelkártyája 9,9 százaléknak, míg devizaszámlája csupán 3,9 százaléknak volt a felmérés idején.

A pénzügyi kultúra szempontjából a kérdés az, hogy vajon milyen a megkérdezettek hozzáállása a pénzhelyettesítőnek számító – a megkérdezettek jelentős hányada által birtokolt – bankkártya használatához. A válaszadók 56,7 százaléka gondolja úgy, hogy jó dolog bankkártyával fizetni. A keresztábra-elemzés alapján szignifikáns összefüggés van a között, hogy ki milyen módon kapja a jövedelmét és a között, hogy milyen a hozzáállása a bankkártyás fizetéshez. Egyedül azok között voltak többen a bankkártyás fizetéshez negatívan viszonyulók, akik teljes mértékben készpénzben jutnak hozzá a jövedelmükhöz (például a tanyán élők), minden más esetben a legtöbben úgy gondol-

ták, hogy a bankkártya használata jó dolog. Más szempontból közelítve a községekben, illetve nagyközségekben élők között nagyjából azonos a bankkártyahasználatot preferálók köre a diszpreferálókéval, míg a városokban élők-nél egyértelműen előnyben részesítik az emberek a bankkártyahasználatot. Harmadik szempontból közelítve a kérdéshez, elmondható, hogy a nyugdíjasok azok, akiknél egyértelműen többen vannak a bankkártyahasználattal szemben negatív attitűdöt képviselők. Érdekesség, hogy a vállalkozók csoportján belül nagyjából 50–50 százalék a bankkártyahasználatot preferálók és diszpreferálók aránya. Ez kapcsolódhat a már említett feketegazdasághoz éppúgy, mint a késleltetett pénzügyi teljesítéshez való negatív viszonyulásnak.⁵ Végül – jövedelemkategóriák szerint vizsgálva a bankkártyahasználatot való hozzáállást – elmondható, hogy minél magasabb jövedelemmel rendelkezik valaki, annál inkább pozitív a pénzhelyettesítőhöz való hozzáállása – érdekesség, hogy 100 ezer forint havi nettó jövedelem az a határ, ahol a bankkártyahasználatot a többség már pozitívan értékeli.

Az „internetes bankolást” igénybe vevők aránya csupán 26,9 százalék és főként a magasabb jövedelemkategóriába tartozó háztartások közül kerülnek ki. Ugyan ez a helyzet a hitelkártyát igénybe vevőknél, illetve a devizaszámlával rendelkezőknél egyaránt. Kijelenthetjük tehát, hogy a jövedelem mértékével párhuzamosan nő az igénybevett pénzügyi termékek köre is. Véleményünk szerint – a hazai és nemzetközi szakirodalmakban fellelhető következtetésekkel szemben – ez nem jelenti azt, hogy a jövedelem mértékével, illetve az igénybe vett pénzügyi termékek körének növekedésével párhuzamosan a pénzügyi kultúra mértéke is nőne. Inkább csak arról van szó, hogy más élet helyzetű embereknel eltérő módon kell megítélni a pénzügyi kultúrát. Jelen példánál maradva, attól még, hogy valakinek nincsen hitelkártyája, jelentheti egyben azt is, hogy képes megfelelő módon felmérni a teherbíró képessé-

gét, ami pozitív magatartásként értékelhető a kevesebb jövedelemmel rendelkező háztartások részéről – a hiteleknel később még lesz róla szó.

A vizsgált háztartások pénzforgalmáról összefoglalva el lehet mondani, hogy a lakosság nagy többségének módjában áll készpénzkímélő fizetési módot választani. A pozitív eredményre árnyékot vet azonban, hogy különböző tényezők miatt ezt nem használják ki. Ilyen többek között az, hogy az alacsonyabb jövedelemmel rendelkezők, a technológia iránt kevésbé fogékony nyugdíjas korosztály, illetve a nem teljesen legális gazdasági tevékenységet folytatók bankkártyahasználathoz való hozzáállása kevésbé pozitív. További – a készpénz-helyettesítő használatára negatív befolyással bíró, de jelen tanulmányban nem vizsgált – tényezők között említhetjük például azt is, hogy ha adott településen nincsen ATM, illetve a helyi kereskedelmi egységekben nem lehet kártyával fizetni.

Megtakarítások

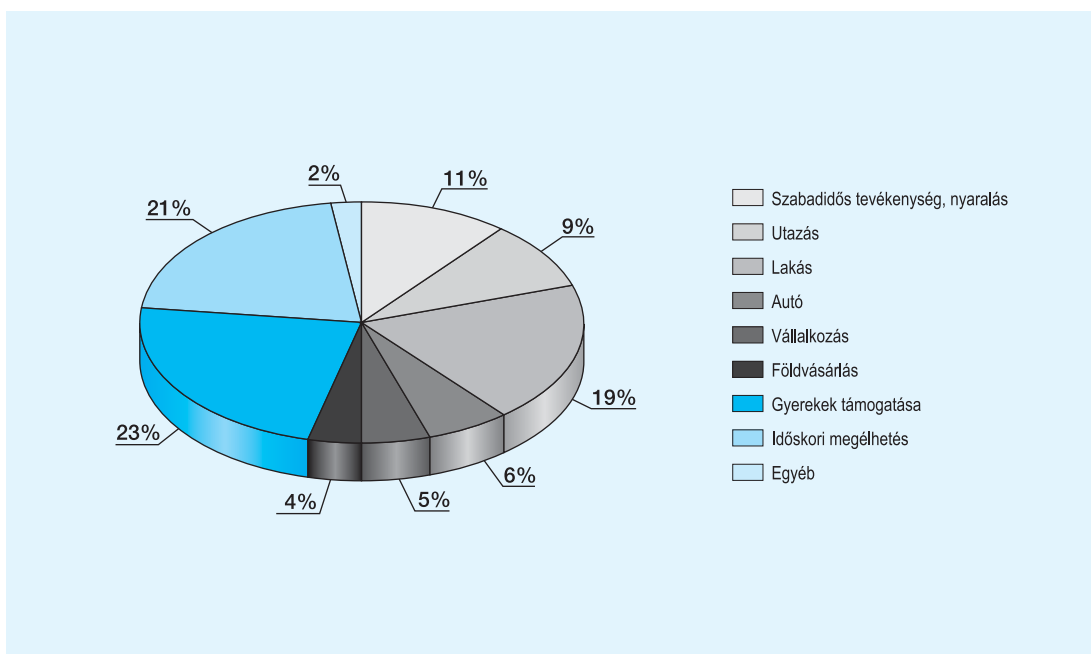
Annak ellenére, hogy a vizsgált háztartások 72 százaléka lenne képes megtakarításra havi nettó jövedelmének megduplázásával, a valóságban – a megkérdezettek bevallása alapján – csupán 20,5 százalékuk tud félretenni (a tanyán élőknel ez 14 százalék). Most azt vizsgáljuk meg közelebbről, hogy ez a szűk réteg milyen célra, mekkora jövedelemből és milyen mértékben képes megtakarítani, valamint azt, hogy a megtakarításaikhoz milyen pénzügyi eszközöket választanak (kockázat és hozam).

A megtakarítások fő motivációit a 9. ábra foglalja össze. Természetesen, a megtakarítás céljai elválnak azoktól a megtakarítási motívumoktól, amelyeket korábban a 7. ábra kapcsán elemeztünk.

A 9. ábrán látható megtakarítási célok széles skálájából adódóan a megtakarítással rendelkezők számára a pénzügyi termékek nagy válasz-

9. ábra

A MEGTAKARÍTÁSOK CÉLJAI SZERINTI MEGOSZLÁS

Megjegyzés: egy háztartás több célt is jelölhetett

Forrás: saját szerkesztés

téka áll rendelkezésre mind a megtakarítási, mind pedig az idegen forrásokat tekintve, így a pénzügyi kultúra szintje jól megítélhető a ténylegesen igénybe vett pénzügyi termékeken keresztül.

Pozitívumként értékelhető, hogy a háztartások között jelentős arányt képvisel az időskori (ön)gondoskodás (21+2 százalék), csakúgy, mint a további jövedelmet generáló megtakarítási célok is (vállalkozás, földvásárlás, gyerekek támogatása – 32 százalék). Ha a lakásvásárlást és az autóvásárlási szándékot is hosszabb távú befektetésnek tekintjük, akkor a megtakarítások 80 százaléka a jövőben magasabb életszínvonalba történő befektetésnek minősíthető.

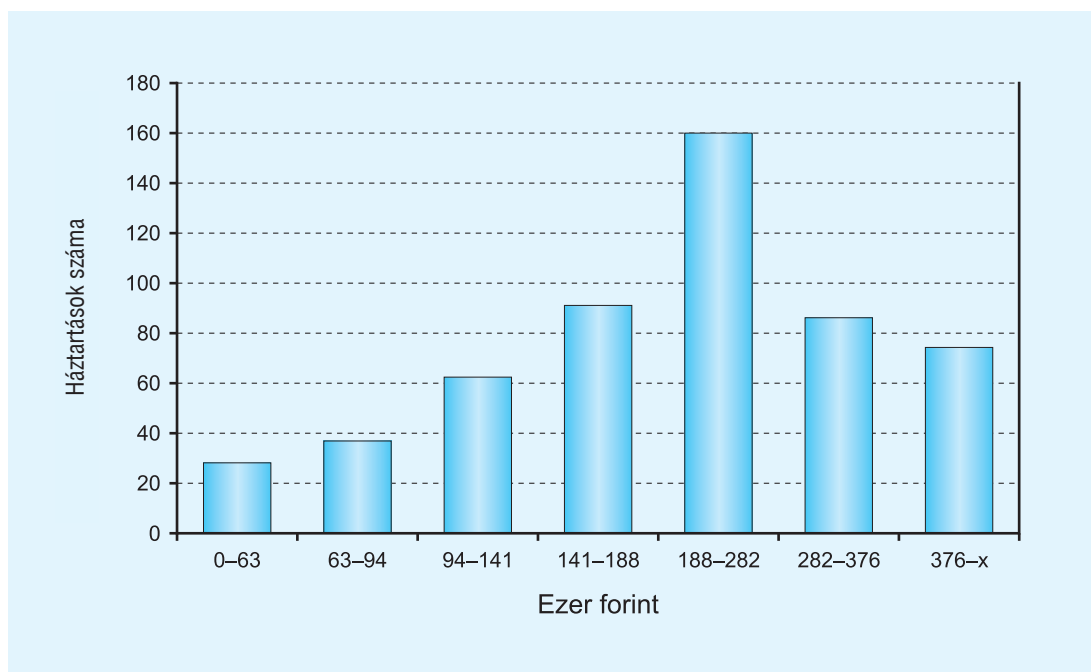
A tanyasi környezetben élőknél a gazdálkodási motívum (földvásárlás, vállalkozás), illetve a temetésre való takarékoskodás erőteljesebben jelenik meg az utazás, valamint a szabadidős tevékenység rovására.

A 10. ábra a megtakarítani képes háztartások jövedelemkategória szerinti eloszlását mutatja. A megtakarító háztartások 76 százaléka a 141 ezer forint feletti jövedelemmel rendelkezők közül kerül ki. A diagram érdekességét az adja, hogy megtakarítani még a 63 ezer forint jövedelemnél alacsonyabb keresetű háztartások esetében sem lehetetlen – ezt az eredményt fenntartásokkal kell azonban kezelni, mivel a válaszadók közül korábban többen is azt a választ adták, hogy a jövedelemből egyáltalán nem lehet kijönni (egy fő jelölte csupán, hogy ilyen összegű jövedelemből még a megtakarítás is lehetséges).

A 3. táblázat adataiból az az alapvető összefüggés derül ki, miszerint minél nagyobb az adott háztartás átlagos havi nettó jövedelme, annál nagyobb mértékben képes megtakarítani. A más arányban megtakarítóknál a megtakarítás mértékét tekintve a válaszadók legtöbb esetben azt nyilatkozták, hogy „változó”.

10. ábra

MEGTAKARÍTANI KÉPES HÁZTARTÁSOK SZÁMA JÖVEDELEMKATEGÓRIÁK SZERINT

Forrás: saját szerkesztés

A HÁZTARTÁSOK MEGTAKARÍTÁSI KÉPESSÉGE

Megtakarítás mértéke	Háztartások aránya a megtakarítani tudókon belül (%)	Háztartások átlag havi nettó jövedelme (eFt)
Kevesebb, mint tizedét	38,41	204
Jövedelme egytizedét	29,73	246
Negyedét	18,94	278
Más arányban	12,92	296

Forrás: saját szerkesztés

Az előzőnél lényegesebb kérdés azonban, hogy a megtakarítások mely pénzügyi eszközök között oszlanak el, illetve, hogy a felmérésben részt vevő háztartások mennyire konzisztensek a kockázatvállalás mértékét illetően (lásd 4. táblázat).

Legtöbben a bankbetétet jelölték ugyan meg, mint legbiztonságosabb befektetési formát, mégis meg kell jegyezni, hogy a legbiztosabb befektetési forma az ingatlanokhoz (lakóház és termőföld együttesen) kapcsolódik – a tanyasi háztartásoknál mindkét ingatlantípus megelőzi a bankbetétet. A felmért háztartások közel fele tartja megtakarításait bankbetétben, amelyet a készpénz követ (26,23 százalék). Ez pénzügyi kultúra szempontjából negatívumként és pozí-

tívumként is felfogható egyszerre. Egyrésztől negatív abban a tekintetben, hogy a készpénzben tartott megtakarítások után nem jutnak jövedelemhez (kamat), másrésztől viszont felfogható biztonságra való törekvésnek is. A kettő között akkor tudnánk választani, ha tisztában lennénk azzal, hogy az egyes háztartásoknak mekkora a mindennapi élet bonyolításához szükséges készpénzigénye – az ilyen módon felmért készpénz-megtakarítások szintjét ahhoz tudnánk viszonyítani. Erre azonban jelen kutatás keretein belül sajnos nincs mód, ezért más megoldást választottunk.

Az, hogy a megtakarítások több mint 75 százaléka bankbetétben és készpénzben van, rövid távú szemléletet tükröz. Mivel a megtakarító

BIZTONSÁGOSNAK TARTOTT BEFEKTETÉSI FORMÁK ÉS A VALÓS MEGTAKARÍTÁSI FORMÁK (%)

	Bankbetét	Befektetési alap	Milyen formában takarít meg				Összesen
			Egyéb	Értékpapír	Készpénz	Lakás- előtakarékoság	
Biztonságosnak tartott megtakarítási formák							
Állampapír-vásárlás	8,01	0,91	1,09	3,46	1,64	1,64	16,76
Bankbetét	17,85	0,73	1,46	0,73	4,37	1,09	26,23
Értékpapír	1,82	0,55	0,55	0,91	1,46	0,36	5,65
Befektetési alap	0,36	0,55	0,00	0,18	0,55	0,00	1,64
Egyéb	1,28	0,18	0,18	0,18	2,55	0,00	4,37
Földvásárlás	10,56	1,82	0,91	0,55	7,65	0,55	22,04
Ingatlanvásárlás	10,02	1,09	1,46	0,73	8,01	2,00	23,32
Összesen	49,91	5,83	5,65	6,74	26,23	5,65	100,00

Forrás: saját szerkesztés

háztartások több mint 60 százaléka vélte úgy, hogy egy évnél hosszabb időre tudják vállalni a megtakarítást, a választott megtakarítási formák alapján mért pénzügyi kultúrát abszolút negatívumként értékeljük, mivel nem a befektetés időhorizontjához leginkább illeszkedő (kockázat és hozam) pénzügyi terméket választják.

A felmérésben szereplő – megtakarítani képes – háztartásokról összességében el lehet mondani, hogy megfelelő megtakarítási célokat követnek, amelyek természetesen nem teljesen azonosak azokkal a célokkal, amelyeket a megtakarítani nem képes háztartások követnének, ha jövedelmük a duplájára növekedne. Utóbbiak jelentősebb része leginkább az életszínvonalat közvetlenül növelő, nagyobb beruházást igénylő gazdasági jószágra költene. A széles körű megtakarítási motívumokhoz a pénzügyi vállalkozások széles körű pénzügyi termékskálát fejlesztettek ki, ezért negatívumként értékelhető, hogy a háztartások jelentős hányada ezeket nem használja. Helyette a biztonságosnak ítélt bankbetét, illetve készpénz párosban tartja megtakarításait, amely a megtakarítók alacsony pénzügyi kultúrájára utal – pontosabban a pénzügyi termékek ismereteinek hiányára. Pozitívumként értékelhető azonban, hogy a pénzügyi ismeretek terén jelentkező hiányosságuk nem a túlzott kockázatvállalási hajlandóságban mutatkozik meg, azaz a tudásszintjüknek megfelelő pénzügyi termékeket használják.

Hitelek

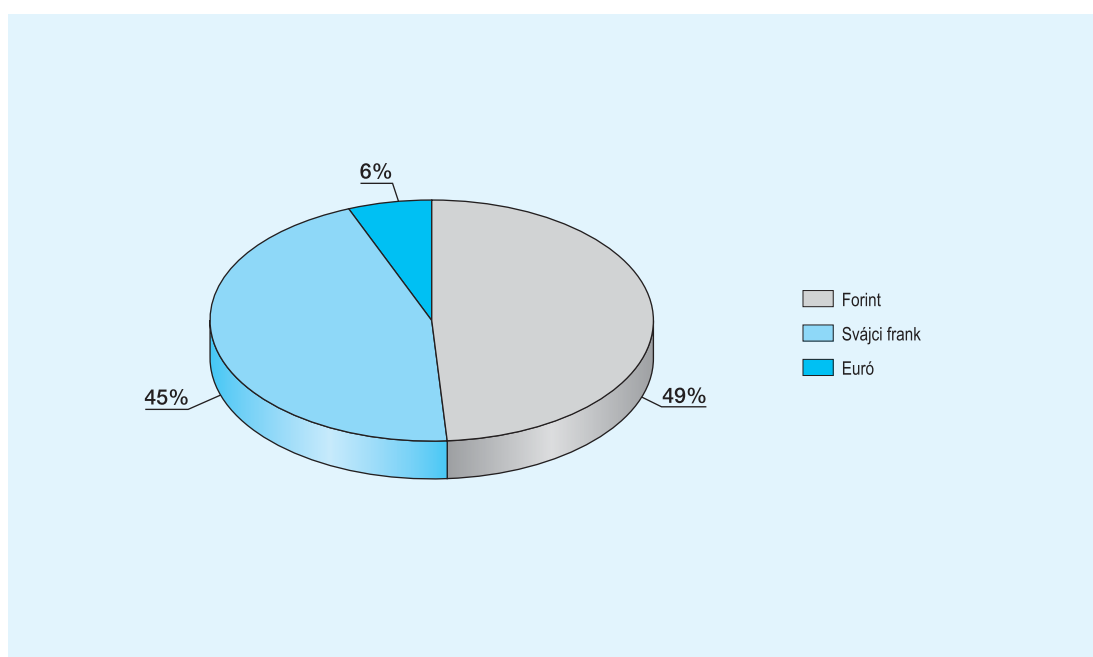
A pénzügyi kultúra akkor tekinthető megfelelőnek a hitelezés oldaláról vizsgálva, ha az adott háztartások megfelelően fel tudják mérni saját teherbíró képességüket, illetve a hitellel járó egyéb kockázatokat (mint például az árfolyamkockázat) és képesek teljesíteni a pénzügyi intézményekkel szembeni kötelezettségüket. A fejezetben ezeket a szempontokat vizsgáljuk meg részletesebben.

Annak ellenére, hogy az ország egyik kevésbé fejlett, jövedelmi viszonyait tekintve elmaradottabb részéről van szó, meglepő módon azt tapasztaltuk, hogy a háztartások mindössze 39,4 százaléka rendelkezik bankhitellel⁶ (tanyasi háztartásoknál ez az arány még kisebb, mindössze 25,6 százalék). Bár az idegen forrásokkal szembeni attitűdre nem kérdeztünk rá, a hitelek alacsony aránya azt mutatja, hogy a vizsgált háztartások konzervatívan viszonyulnak a hitelekhez.

A hitelek jelentős hányada (több mint 50 százaléka) lakáscélú. Ezt a személyi (17 százalék), illetve a szabad felhasználású kölcsön (14 százalék) követi. Hitelcélként jelenik meg továbbá a gépjármű-, a fogyasztási, valamint a vállalkozási hitel is (a három összesen 19 százalékot tesz ki). Ebből levonhatjuk a következőt, hogy a vizsgálat tárgyát képező háztartások a hiteltermékek terén is széles választékkal találkozhatnak és azokat korlátozott mértékben ugyan, de igénybe is veszik.

A háztartások hiteleinek devizanemenkénti megoszlását a 11. ábra mutatja. Látható, hogy a felmért háztartások hiteleinek több mint 50 százaléka van külföldi fizetőeszközben (a tanyán élőknel a forintalapú hitelek 69 százalékot tesznek ki). A háztartásoktól megkérdeztük, hogy a felvett hitel mekkora terhet jelent számukra. Érdekes módon a hitelt felvevők csupán 10,7 százaléka nyilatkozott úgy, hogy a felvett hitel elviselhetetlen terhet ró a háztartásra (közülük csupán valamivel több, mint a fele devizahiteles). A legtöbben (42,71 százalék) azt jeölték, hogy a felvett hitel visszafizetése nagy gondot jelent a számukra (itt már magasabb volt a devizahitelesek aránya – 60,4 százalék). A másik két kategóriát is bevonva a vizsgálatba (kis gondot jelent, illetve nem jelent gondot) azt tapasztaltuk, hogy ezeknél a kategóriáknál alacsonyabb a devizahitelesek aránya a forint-hitelesekéhez képest, azaz bebizonyosodott, hogy a háztartások nem számoltak az árfolyamkockázattal – nem vártunk eltérő eredményt ezzel kapcsolatban.

A HÁZTARTÁSOK HITELEINEK DEVIZANEMENKÉNTI MEGOSZLÁSA

Forrás: saját szerkesztés

A háztartások csupán 6,78 százalékának van pénzügyi elmaradása a különböző közművekkel, bankokkal, adóhatósággal, a rokonsággal, illetve egyéb magánszemélyekkel szemben, ami pozitívumként értékelhető pénzügyi kultúra szempontjából, ugyanis azt jelzi, hogy a vizsgált háztartások jelentős többsége képes kigazdálkodni kötelezettségeit. Ha a devizahitelek árfolyamkockázata nem realizálódott volna, ez azt is jelenthetné egyben, hogy a háztartások képesek a rendelkezésükre álló információk alapján reálisan megítélni saját teherbíró képességüket.

Tekintve, hogy az árfolyamkockázat olyan motívum, amely mentén a háztartásokra rótt pénzügyi teher jelentősen megemelkedett, kíváncsiak voltunk arra is, hogy hitelfelvételük során honnan jutottak információhoz. Azt találtuk, hogy a hitellel rendelkező háztartások 56,7 százaléka a bank munkatársától szerezte be a szükséges tájékoztatást, míg további 12,8

százalék a médiában megjelent hirdetésekben informálódott. A kettő együttesen 70 százalékot tesz ki – azaz a hitelfelvevők többsége a pénzügyi intézmények tájékoztatói alapján döntött a hitelfelvételről. Ezeken felül jelentős volt még a rokonság szerepe – a válaszadók 12,6 százaléka támaszkodott rájuk a hitelfelvételrel kapcsolatos tudnivalók megszerzése kapcsán.

Mindezek alapján elmondhatjuk, hogy a vizsgált háztartások a korábbi tudásszintjük és tapasztalataik alapján azonosították a rendelkezésükre bocsátott információkat. Mivel az árfolyamkockázat korábban nem jelentett valódi kockázatot, ezért azt nem a neki megfelelő súllyal értékelték a hitelfelvétel során. Összefoglalva: a pénzügyi kultúra hitelek alapján történő alacsony megítélése nem a hitelfelvevők tudatos, felelőtlen kockázatvállalási magatartásból, hanem a pénzügyi ismeretek és tapasztalatok hiányából fakad, amely men-

tén további kockázati források kezeletlenül maradnak.

KÖVETKEZTETÉSEK

A vizsgált településeken található háztartások nettó jövedelme országos viszonylatban alacsony, a mértéke azonban megfelelő a kiválasztott – pénzügyi kultúrát jellemző – ismérvek alapján történő értékelés elkészítésére, a jelenlegi jövedelemszint mellett ugyanis a vizsgált háztartások többsége – beleértve a kisebb jövedelemmel rendelkező tanyasi háztartásokat, illetve nyugdíjból élőket – képes kigazdálkodni a megélhetést.

A pénzforgalmat tekintve, a vizsgált háztartások jelentős többsége rendelkezik alapvető pénzügyi termékkel (bankszámla), így a lehetőség adott a készpénzkímélő pénzügyi megoldások alkalmazására – ami a pénzügyi kultúra pozitív fokmérője. Ez önmagában azonban nem jelenti sem azt, hogy megfelelő tudás birtokában vannak a termékről, sem pedig azt, hogy a mindennapi életben használják a pénzügyi terméket. Az idős korosztály, valamint a kisebb településen élők között (elsősorban a nyugdíjből és így kisebb jövedelemmel rendelkezők körében) a bankszámla, illetve a hozzá kapcsolódó bankkártyahasználat nem népszerű. A bankkártyahasználatához való hozzáállás (háztartás szinten mért) 100 ezer forint havi nettó jövedelem felett válik pozitívvá.

A különböző banki termékeket vizsgálva megállapítható, hogy a jövedelem nagyságával párhuzamosan az igénybe vett pénzügyi termékek köre is nő. Véleményünk szerint ez nem a pénzügyi kultúra növekedését, csupán annak eltérő módon történő megítélésének szükségességét jelzi.

A megtakarításokat illetően azt találtuk, hogy a vizsgált háztartások nettó jövedelmének megduplázásával a megtakarítani képes háztartások száma a 3,5-szeresére növekedne, ami azt

jelzi, hogy a háztartásoknak a jövőre vonatkozóan pénzügyi szempontból pozitív elképzelései vannak (tervezés, hosszú távú szemlélet). Ezzel szemben a felmérés alapján mindössze a sokaság 20,5 százaléka képes ténylegesen megtakarítani (76 százaléka a 141 ezer forint feletti jövedelemmel rendelkező háztartások közül kerül ki).

A megtakarítási formák közül a legbiztonságosabbnak a bankbetétet tartják, és ezzel párhuzamosan a legtöbb megtakarítás is ebben a pénzügyi eszközben realizálódott. Ugyan a második, illetve harmadik legbiztonságosabb megtakarítási forma az ingatlanba történő beruházás (föld- és lakóingatlan), mégis a háztartások körében a készpénzben történő megtakarítás szerepel a második helyen. Mivel a megtakarítási célok többnyire hosszú távúak, a választott pénzügyi eszközök pedig rövid távra szólnak, pénzügyi kultúra szempontjából a megtakarítások kezelését negatívan ítéljük meg – némi pozitívumot jelent azonban, hogy a megkérdezettek nem fektetnek olyan termékbe, amelyet nem ismernek.

Ami a hiteleket illeti, az elemzett háztartások csupán 39,4 százaléka birtokol idegen forrásokat – közöttük forint- és devizaalapút egyaránt. Bebizonyosodott, hogy a hitelt felvevők jelentős többsége hitelfelvételkor nem számolt az árfolyamkockázattal. Tekintve azonban, hogy a háztartások többsége nehézségek árán ugyan, de képes kigazdálkodni az idegenforrásokból származó kötelezettségét, azt jelzi számunkra, hogy a háztartások korábbi (árfolyamkockázat realizálása előtti) tudásszintjük és tapasztalatuk alapján azonosították a rendelkezésükre bocsátott információkat – tudásuknak megfelelően (ez a tudás azonban nem volt megfelelő).

A tanyasi háztartások jövedelme elmarad a településen élőkétől, ami egyrészt a nyugdíjból élők arányával magyarázható, másrészt pedig azzal, hogy a tanyán élők nem élvezik előnyét a településeken jelentkező pozitív

externáliáknak. Részben ebből következik az is, hogy a tanyasi háztartások körében jelentős a készpénz szerepe. Az alacsonyabb pénzbeli jövedelemből adódóan a megtakarítók aránya is kisebb. Biztonságos megtakarítási formának a tanyasi háztartások az ingatlanokat tekintik (a bankbetéteket is megelőzve), azonban ők is készpénzben és bankbetétben tartják főként megtakarításaikat.

Összességében elmondhatjuk, hogy a vizsgált háztartások konzervatívak pénzügyeik tekintetében – igyekeznek a kockázatukat minimalizálni, ami alapvetően pozitív a pénzügyi kultúra megítélésének szempontjából. A jövedelmek szintje lehetővé tette a háztartások számára mind a hitelfelvételt, mind pedig a megtakarításokat. A megtakarítások tekintetében – megfelelő ismeretek híján – a háztartások ragaszkodnak az ismert vagyontartási formákhoz, amelyek azonban nem alkalmasak megtakarítási céljaik hatékony eléréséhez. Hitelfelvételi szempontból elmondható, hogy a felelős pénzügyi döntés meghozatalához szükséges információ rendelkezésre állt (törvényi előírás), azonban a kockázatok megfelelő értékelése korábbi tapasztalatlanság és/vagy ismeretekbeli hiányosságok miatt elmaradt. Gyakorlatilag, ami a megtakarítási oldalon

„tudatos kockázatkerülő” magatartásnak látszik (nagyarányú készpénz tartása), az tulajdonképpen „nem tudatos kockázatvállalás” (infláció, kiesett kamatbevétel, bűncselekmények). Ugyanígy, a hitelfelvételnél a korábban olcsónak számító devizahitel kisebb mértékű visszafizetési kockázata (kockázatkerülő magatartás) elfedte a valódi kockázatot (árfolyamkockázat – nem tudatos kockázat vállalás). Az előzőek alapján egyértelműen kirajzolódik, hogy a háztartásoknál a kockázatkezelési tevékenység jelen van (a tanyasi háztartások körében is), amit pozitívként lehetne értékelni. A pénzügyi ismeretek hiányosságai és a tapasztalatlanság miatt azonban a háztartások nem képesek felmérni, hogy egyik kockázat megszüntetése, mérséklése milyen másik kockázat megjelenésével, fokozódásával jár együtt. Az újonnan jelentkező kockázat valós jelentőségének megítélése az ismertetett okokból kifolyólag szintén akadályokba ütközik. Jelen tanulmányban megfogalmazottak alapján azt a végkövetkeztetést vonhatjuk le, hogy a pénzügyi kultúra pozitív jegyeinek jelenléte ellenére, kockázatkezelés szempontjából, a közép-alföldi háztartások pénzügyi kultúra szintje nem megfelelő – fejleszteni szükséges.

JEGYZETEK

¹ Defining and Measuring Financial Literacy (Hung et al. 2009); Financial Literacy Explicated: The Case for a Clearer Definition in an Increasingly Complex Economy (Remund, 2010); Survey of Financial Literacy Schemes in the EU27 (Habschick, 2007)

² A háztáji gazdaságból származó jövedelemrész méréséhez összetettebb információ szükséges, így a mértékének megítélése nem célunk.

³ A településen élőknel ez az arány 50 százalék alatt marad minden településtípusnál.

⁴ Az egész sokaságból (diák, nyugdíjas, munkanélküli, tanyán élők stb.)

⁵ Ennek a vizsgálatára nem tér ki a kutatás, azonban mindkét eset érdekes lehet a pénzügyi kultúra szempontjából.

⁶ A kutatás nem terjedt ki arra, hogy vajon az alacsony hitelfelvétel a térség lakóinak puritán magatartásából vagy a hitelképtelenségből fakad – az alacsony jövedelemszint utóbbi, míg a felmérés során tapasztalt szóbeli indoklások előbbi támasztják alá.

IRODALOM

- BEAL, D. J. – DELPACHITRA, S. B. (2003): Financial Literacy among Australian University Students. *Economic Papers*. 22(1): pp. 65–78
- CLEEK, M. G. P., T. A. (1985): Perceived Causes of Divorce: An Analysis of Interrelationships. *Journal of Marriage and the Family*. 47(1): pp. 179–183
- HABSCHICK, M. S. – BRITTA, EVERS, J. (2007): Survey of Financial Literacy Schemes in the EU-27: EversJung
- HUNG, A. A. – PARKER, A. M. – YOONG, J. (2009): Defining and Measuring Financial Literacy
- KERÜLŐ, J. (2009): *Demográfia*. Nyíregyháza, Krúdy Könyvkiadó és Nyomda
- MARCOLIN, S. – ABRAHAM, A. (2006): Financial Literacy Research: Current Literature and Future Opportunities, Proceedings of the 3rd International Conference on Contemporary Business Conference Proceedings. *Leura*, NSW.
- ODORÁN R. – SISAK B. (2008): A magyar gazdaság készpénzigénye – továbbra is olajozottan működhet a rejtett gazdaság?, *MNB Szemle*. 2008 december, 19–25. oldal
- REMUND, D. L. (2010): Financial Literacy Explicated: The Case for a Clearer Definition in an Increasingly Complex. *Economy Journal of Consumer Affairs*. 44(2): pp. 276–295
- SPENCE, M. – ANNEZ, P. C. – BUCKLEY, R. M. (2009): Urbanization and Growth. *The World Bank*. Washington D.C.
- SZÉKELY, L. (2010): *A holnap pénze – Pénzügyi kultúra az információs társadalomban*. Budapest: Excenter
- YEUNG, W. J. H., S. L. (1998): Family Adaptations to Income and Job Loss in the U.S. *Journal of Family and Economic Issues*. 19(3): pp. 255–283
- EBRI. 2007. Retirement Confidence Survey. <http://www.ebri.org>: Employee Benefit Research Institute
- GFK & PénzIránytű. 2010. Pénzügyi kultúra felmérés
- IBRD, OECD, DFID, & CGAP (2009): The Case for Financial Literacy in Developing Countries – Promoting Access to Finance by Empowering Consumers
- MNB (2008): Együttműködési megállapodás a pénzügyi kultúra fejlesztéséről (MNB és PSZÁF), 2012. Budapest: MNB, PSZÁF
- RMR. 2003. ANZ Survey of Adult Financial Literacy in Australia: Final Report. Melbourne, Australia: Ray Morgan Research